

فصلنامه تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل

سال سیزدهم، شماره چهل و هفتم، بهار ۱۳۹۹

صفحات: ۷۵-۹۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۶/۱۹؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۸/۱۱/۰۲

ظرفیت های نظام حقوقی ایران در بهره‌مندی از سازمان های مردم نهاد به منظور فساد

زدایی و شفافیت آفرینی

حمید رحیمی^۱، صابر نیاورانی^{۲*}، محمد جلالی^۳، اسدالله باوری^۴

چکیده

منظور از فساد در این پژوهش (فساد نهادهای دولتی و مسئولیتی)، سوءاستفاده از قدرت واگذار شده برای منافع شخصی است که برای مقابله و مبارزه با آن، راهکارهای متعددی در سطح ملی و فرا ملی وجود دارد. شفافیت آفرینی به مجموعه‌ای از اقدامات برای دسترسی و انتشار اطلاعات گویند. سازمان های مردم نهاد (سمن) به عنوان نهادهای مستقل از دولت می-توانند در راستای فساد زدایی و شفافیت آفرینی نقش پررنگ و تاثیرگذاری داشته باشند. طبق مبانی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، حاکمیت مردم و مشارکت عامه‌ی آنها در تعیین سرنوشت کشور مورد تأکید است. سمن ها عینی‌ترین نهاد مردمی مشارکتی برای نیل به اهداف محوله هستند و مشارکت این نهادها در نظام حقوقی می تواند در کارآمدی و ایجاد اعتماد عمومی نقش برجسته‌ای ایفا کند. موانع فعالیت سمن ها شامل: عدم دسترسی کامل به فهرست دارایی ها و ترازنامه‌ی مسئولین، التزام به پرداخت هزینه و صرف وقت، محدودیت قانونی و ... هست. مشارکت سازمان های مردم نهاد به عنوان یکی از عوامل حسن اداره‌ی کشور از جنبه های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به شمار می‌رود.

واژگان کلیدی: سمن، فساد زدایی، مردم نهاد، ایران، شفافیت آفرینی.

* دانشجوی دکتری تخصصی حقوق عمومی، گروه حقوق عمومی و بین الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

** استادیار، گروه حقوق عمومی و بین الملل، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) sabberniavarani@gmail.com

*** استادیار، گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

**** استادیار، گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

۱- مقدمه

مبارزه با فساد طیف وسیعی از قوانین کیفری و اداری را شامل می‌شود. بسیاری از مصادیق فساد یا در مجموعه قوانین کیفری قرار دارند و یا برای تحقق آن‌ها به قوانین کیفری نیاز است. همچنین تحقق بسیاری از قوانین کیفری به صورت غیر مستقیم نیازمند ظرفیت سازی مبارزه با فساد است. با همه‌ی اهمیت مبارزه با فساد، نهادهای مدنی در این حوزه، علی‌رغم پشت سر نهادن تحولاتی پر فرار و نشیب؛ تنها در وادی دستور و قامت قانون بارقه‌ی امیدی را روشن نگاه داشته است؛ اما در عرصه عمل، از همین اندک ظرفیت‌های سازمان‌های مردم‌نهاد استفاده نمی‌شود. نوشتار حاضر با ملاحظه ظرفیت‌های بین‌المللی و داخلی، کوششی است با این هدف که ظرفیت‌های نظام حقوقی مبارزه با فساد را برای نهادهای مدنی و سازمان‌های مردم‌نهاد ایران بیان کند و فرصت‌ها و محدودیت‌ها و چالش‌های فراوی را روشن نماید.

۱-۱- فساد زدایی و شفافیت آفرینی

تعریف فساد شامل مواردی مانند: سوءاستفاده از قدرت، دریافت رشوه، اخاذی، اختلاس، کلاه برداری، باج و موارد مشابه دیگر است. (Lambsdorff & UN, ۲۰۰۴) فساد برخلاف تصور اولیه، امری مطلق نیست و از جامعه‌ای به جامعه دیگر تفاوت دارد و امکان دارد عملی در یک جامعه فساد تلقی شود ولی در کشوری دیگر فساد محسوب نشود و حتی ممکن است در برهه‌ی زمانی خاص فساد تلقی شود ولی پس از مدتی فساد محسوب نشود. (موسوی، ۱۳۸۲: ۹۸)

نظریه پردازان معتقدند افشای اطلاعات مالی، شفافیت آفرینی و اطلاع رسانی به عنوان دشمن اصلی فساد اداری تلقی می‌شوند. (خضری، ۱۳۸۷: ۸۲) برای ایجاد شفافیت ناگزیر باید به اصل انتشار اطلاعات توسل کرد؛ به طوری که می‌توان گفت شفافیت از مدخل انتشار اطلاعات به دست می‌آید و بدون انتشار اطلاعات رسیدن به شفافیت امری موهوم می‌باشد. (زارعی و محسن زاده، ۱۳۹۲: ۳۴)

اصول قانون اساسی که به طور ضمنی بر ضرورت مبارزه با فساد و ریشه‌کنی مصادیق و مظاهر آن تأکید می‌نماید، از جمله مهم‌ترین ابزارهای قانونی مبارزه با فساد در کشور ما محسوب می‌شود. در کنار اصول قانون اساسی تاکنون در نظام

ظرفیت های نظام حقوقی ایران در بهره‌مندی از سازمان های مردم نهاد به منظور فساد زدایی ... ۷۷

قانون‌گذاری ایران قوانین بسیاری برای مبارزه با فساد تدوین و به تصویب مراجع قانون‌گذاری رسیده است.

۱-۲- قوانین و راهکارهای مربوط به منع فساد

طبق مطالعات صورت گرفته بین سطح فساد و تحت تعقیب قرار گرفتن مسئولانی که از قانون تبعیت نمی‌کنند رابطه‌ی مستقیم وجود دارد و در کشورهایی که قانون، متخلفین از اعلام اموال را تحت تعقیب قرار می‌دهند فساد کمتر است.

هرچه حاکمیت قانون (در مقابل حاکمیت اشخاص) در کشور بیشتر باشد به همان اندازه در مسیر حکمرانی خوب قدم مؤثرتری برداشته‌ایم (میدری، ۱۳۸۵: ۲۶۵). همچنین داشتن ضمانت اجرا یکی از ویژگی‌های ذاتی قانون است و قانونی موفق است که دارای ضمانت اجرای مناسبی نیز باشد (راسخ، ۱۳۸۵: ۱۶). عمده قوانین مرتبط با بحث منع فساد در ایران عبارت‌اند از: قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد (سند مریدا، ۲۰۰۳)^۵ برای مبارزه با فساد مصوب ۱۳۸۵، قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد مصوب ۱۳۸۷ و قانون رسیدگی به اداری مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۹۴. اصل ۱۴۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران رسیدگی به اموال و اداری‌های تعداد محدودی از مقامات عالی رتبه کشور را به رئیس قوه قضائیه سپرده است که این اصل پیشگیرانه از فساد و مقدماتی محسوب می‌شود. (کانون اندیشه‌ی دانشجوی مسلمان، ۱۳۸۰: ۱۰۳)

برنامه ششم توسعه نیز بخش ششم برنامه را تحت عنوان «نظام اداری، شفافیت و مبارزه با فساد» ذکر کرده است و در ماده‌ی ۲۹ برنامه، دولت را مکلف به ثبت حقوق و مزایای کارکنان خود در راستای افزایش شفافیت و مبارزه با فساد کرده است (درخشان و وکیلان، ۱۳۹۶: ۲۲۵-۲۵۰).

از راهکارهای مقابله با فساد ایجاد زمینه‌ی پاسخگویی هست که پاسخگویی خود انواع مختلفی دارد و با توجه به بسترهای قانونی و شرایط ساختار اداری ممکن است از آن‌ها استفاده شود. پاسخگویی درون سازمانی یا سلسله‌مراتبی^۶ و پاسخگویی برون-سازمانی به نهادهای قضایی، سازمان‌های مردم‌نهاد و افکار عمومی انواع پاسخگویی‌اند

^۵ مریدا نام شهری در کشور مکزیک است که کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه فساد در آنجا منعقد شده بود.

^۶ up ward

۷۸.... تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال سیزدهم، شماره چهل و هفتم، بهار ۱۳۹۹

که نقش به سزایی در کاهش فساد دارند و در کشورهای دموکراتیک تمایل به پاسخگویی برون سازمانی بیشتر است؛ چرا که امکان تبانی و تسامح در پاسخگویی سلسله مراتبی بیش از پاسخگویی برون سازمانی است. (Paul, ۱۹۹۱: ۱۲)

دسترسی آزاد به اطلاعات و آزادی بیان از راهکارهای دیگر برای مقابله و مبارزه فساد است. در کشورهای دموکراتیک به دلیل آزادی بیان مطبوعات، عکس العمل مردم مسالمت‌آمیز و از طریق انتخابات است ولی در کشورهای غیر دموکراتیک این عکس العمل از طریق خیزش یا کودتا است؛ چراکه اغلب اجازه اعتراض به عملکرد دولت از جمله در زمینه مبارزه با فساد به مردم داده نمی‌شود. (حبیبی، ۱۳۷۵: ۷۶)

۱-۳- نقش نهادهای غیردولتی در مقابله با فساد

جامعه‌ی مدنی و نهادهای مردم نهاد می‌توانند به عنوان مهم‌ترین ابزارهای مبارزه با فساد ایفای نقش کنند. هر کشور، اقدامات داخلی لازم را بر اساس قانون اساسی خود انجام می‌دهد تا مشارکت فعال افراد و گروه‌های خارج از بخش عمومی و دولتی را مانند جامعه‌ی مدنی، سازمان‌های غیردولتی، ادارات منطقه‌ای و ... جلب نماید تا در جهت پیشگیری و مبارزه با فساد و افزایش آگاهی عمومی در مورد وجود، علل، گرایش و اثرات فساد، فعالیت نمایند. (U.N, ۲۰۰۳: ۴۱) با توجه به سابقه موفق سازمان‌های مردم نهاد در برخی مسائل جهانی مانند محیط زیست، حقوق بشر و مراقبت‌های بهداشتی، گرایش جهانی به همکاری با سازمان‌های مردم نهاد برای مبارزه با فساد اقدام مناسبی به نظر می‌آید. (Mariette & Glasbergen, ۲۰۱۰: ۴۹) پس گرچه دولت، خود می‌تواند در این راستا، در کنار مردم قرار گیرد اما سازمان‌های مردم نهاد به دلیل موفقیتشان در زمینه‌های دیگر، عناصر قابل اعتمادی در زمینه‌ی افزایش آگاهی عمومی و ارائه‌ی اطلاعات مرتبط با پیگرد قانونی فساد به حساب می‌آیند.

۲- ظرفیت‌های موجود در قانون اساسی و اسناد بالادستی کشور

امروزه سازمان‌های مردم نهاد به عنوان نمایندگان جامعه در پیشبرد مسائل فرهنگی و اجتماعی جایگاه و نقش خطیر و اساسی دارند. حضور و نقش‌آفرینی این سازمان‌ها می‌تواند ضمن تأمین و تضمین مشارکت عموم مردم، بر کارآمدی و اثربخشی سیاست‌ها و برنامه‌های مختلف کشور اثرگذار باشد. روشن است که برای بهره‌گیری از ظرفیت‌های سازمان‌های مردم نهاد در سیاست‌ها و برنامه‌های مختلف کشور، بسترهای مناسب برای مشارکت آن‌ها در جامعه فراهم است.

ظرفیت های نظام حقوقی ایران در بهره‌مندی از سازمان های مردم نهاد به منظور فساد زدایی ... ۷۹

طیف وسیعی از روش های مفید از جمله برگزاری جلسات جامع، مناظره ها، گفتگوهای غیررسمی و... وجود دارد که در آن سازمان های مردم نهاد می‌توانند فعالیت‌های حمایتی و نظارتی را به چرخه بیندازند که به طور قابل ملاحظه‌ای در بهبود اثربخشی کلی سیاست های مبارزه با فساد و سیستم های پاسخگویی بهتر در هر دو بخش عمومی و خصوصی مؤثر است.

۲-۱- قانون اساسی

در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به طور مستقیم نامی از سازمان های مردم نهاد دیده نمی‌شود، اما همواره یکی از مبانی جمهوریت نظام، حاکمیت مردم در تعیین سرنوشت خود بوده است. در بند ۸ اصل سوم قانون اساسی، مشارکت عامه‌ی مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش ذکر شده است. اصل ۲۶ قانون اساسی نیز مقرر می‌دارد: احزاب، جمعیت ها، انجمن های سیاسی و صنفی و انجمن های اسلامی یا اقلیت های دینی شناخته شده آزادند، مشروط به این‌که اصول استقلال، آزادی، وحدت ملی، موازین اسلامی و اساس جمهوری اسلامی را نقض نکنند. هیچ‌کس را نمی‌توان از شرکت در آنها منع کرد یا به شرکت در یکی از آنها مجبور ساخت.

با مراجعه به تبصره ۱ ماده ۱ آیین‌نامه‌ی اجرایی تأسیس و فعالیت سازمان های مردم نهاد ملاحظه می‌شود عناوین جمعیت، انجمن، مجمع و نظایر آن می‌تواند به‌جای واژه سازمان در نام‌گذاری به کار رود. با عنایت به این‌که اصل ۲۶ قانون اساسی به جمعیت ها و انجمن ها اشاره کرده است و هنگام نگارش قانون اساسی و بازنگری آن، واژه‌ی «سازمان های مردم نهاد» مصطلح نبوده و از سویی عناوین مطرح شده در اصل ۲۶ قانون اساسی از باب حصر نیست و تعیینی و مصداقی است می‌توان مفهوم موافق با اصل ۲۶ قانون اساسی را این‌گونه استنباط نمود که جمعیت ها از جمله سازمان های مردم نهاد به شرط رعایت استقلال و آزادی و رعایت مبانی اساسی جمهوری اسلامی ایران در تأسیس و فعالیت آزادند.

از آنجا که از سویی بند ۱ اصل سوم قانون اساسی مبارزه با کلیه مظاهر فساد و تباهی در نظام جمهوری اسلامی و بند ۲ بالا بردن سطح آگاهی عمومی با استفاده صحیح از وسایل جمعی و بند ۸ از سوی دیگر مشارکت عامه در تعیین سرنوشت خویش را مقرر نموده است و از طرفی دولت در معنای عام موظف است برای نیل به

۸۰... تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال سیزدهم، شماره چهل و هفتم، بهار ۱۳۹۹

این اهداف از همه امکانات استفاده کند، به نظر می‌رسد مرجعی مردمی‌تر از تشکل‌های مردم نهاد نمی‌توان یافت که مبارزه با کلیه‌ی مظاهر فساد و تباهی و بالا بردن سطح آگاهی عمومی از طریق شفافیت‌آفرینی فعالیت کند و به عنوان یکی از امکانات که در صدر اصل سوم قانون اساسی یاد شده می‌تواند بستر مبارزه با فساد و شفافیت‌آفرینی را فراهم کند.

در اصل هشتم قانون اساسی آن زمان که از واژه مردم استفاده شده، یکی از جلوه‌های فعالیت مردم در قالب سازمان‌های مردم نهاد تصور می‌شود. این اصل مقرر می‌دارد: در جمهوری اسلامی ایران دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای است همگانی و متقابل بر عهده‌ی مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت که شرایط و حدود و کیفیت آن را قانون معین می‌کند. از مفهوم مخالف این اصل چنین برداشت می‌شود مبارزه با شر یا فساد وظیفه‌ای همگانی و متقابل بر عهده مردم است و از آنجا که مبارزه با فساد از طریق نهادهایی که سیاسی و انتفاعی نیستند و منفعتی مادی از فعالیت خود ندارند با توفیق بیشتری همراه است از این رو سازمان‌های مردم نهاد را می‌توان زمینه‌ساز مناسبی برای تحقق مبارزه با فساد معرفی نمود که با بهره‌گیری از اصل هشتم، تحقق مفاد آن را فراهم می‌کند.

۲-۲- سیاست‌های کلی

با امعان نظر به مفاهیم درونی و طبیعت سیاست‌های کلی نظام هر جا اندیشه‌ی شفاف‌سازی برای تأمین هدف‌های ملی باشد به عنوان یک سیاست کلی نظام تلقی می‌شود اما این هدف توجیه‌کننده هر وسیله‌ای نمی‌تواند باشد زیرا سازمان‌های مردم نهاد، خارج از حکومت به فعالیت می‌پردازند درحالی‌که سیاست‌های کلی نظام در بسیاری موارد به نهادهای حکومتی مربوط است.

یکی از سیاست‌های کلی نظام در دوره‌ی چشم‌انداز، ایجاد دسترسی به شبکه‌های اطلاع‌رسانی از طریق نهادها و مؤسسات است. ذیل بند سوم این سیاست‌ها، سازمان‌های مردم نهاد از جمله نهادها و مؤسسات مجاز هستند که به تناسب نیاز آنان و با رعایت اولویت‌ها و مصالح ملی حضور فعال و اثرگذار در زمینه‌ی تولید و عرضه اطلاعات و خدمات ضروری و مفید دارند.

در برنامه‌های توسعه‌ی پنج‌ساله نیز اهمیت نقش سازمان‌های مردم نهاد در برنامه‌های ملی بالأخص شفاف‌سازی امور تأکید شده است. ماده ۱۴۰ قانون برنامه‌ی پنج‌ساله چهارم مقرر می‌دارد: به دولت اجازه داده می‌شود به منظور توسعه بخش

ظرفیت های نظام حقوقی ایران در بهره‌مندی از سازمان های مردم نهاد به منظور فساد زدایی ... ۸۱

خصوصی و جلب مشارکت تشکل های غیردولتی و سایر بخش های جامعه مدنی به ایجاد و توسعه نهاد های غیردولتی برای توسعه شفافیت کمک کند.

در بند ط قانون برنامه ی پنج ساله ی پنجم بیان شده در راستای توسعه دسترسی جامعه به عدالت، دولت مکلف است در احقاق حق افراد علاوه بر استفاده از ارگان دولتی، از سازمان های مردم نهاد نیز استفاده نماید. از آنجا که وفق ماده ۲۳ این قانون، توسعه توانایی های سازمان های مردم نهاد و در ماده ۱۰۲ تقویت سازمان های مردم نهاد در جهت نظارت همه جانبه پیش بینی شده است، دسترسی جامعه به عدالت که یکی از جلوه های آن مبارزه با فساد است، در گرو توسعه و تقویت سازمان های مردم نهاد است.

ماده ۳۹ برنامه ششم توسعه مقرر می دارد ارتقاء سلامت اداری و اقتصادی و مبارزه با فساد در این عرصه از طریق تدوین راهبرد ملی مبارزه با فساد صورت می گیرد. در بند سوم برنامه ی ششم توسعه یکی از نهاد های در کنار دولت برای آن نقش ملی و فرا ملی لحاظ شده است، سازمان های مردم نهاد هستند.

ماده ۳ مقرر می دارد: دولت مکلف است مشارکت و بهره گیری مناسب از ظرفیت نهاد های غیردولتی برای ایفای نقش ملی و فرا ملی را فراهم آورد. نتیجه اینکه در ارتقاء سلامت اداری و مبارزه با فساد، سازمان های مردم نهاد به عنوان نهاد های ملی به مبارزه با فساد می پردازند.

در قانون برنامه ششم نیز ملاک از آنجا که مطابق این ماده، امکان دسترسی به سامانه ی ثبت حقوق و مزایا برای عموم فراهم است جلوه ی نظارتی سازمان های مردم نهاد از نظر دسترسی به اطلاعات که مترادف با شفافیت آفرینی است تقویت می گردد.

۳- قوانین عادی ناظر بر شفافیت و مبارزه با فساد

در قوانینی که به طور خاص در مورد مبارزه با فساد تدوین شده است، یکی از ابزار های مبارزه با فساد، قرار دادن و انتشار اطلاعات و لزوم شفاف سازی آنهاست. به طور نمونه با توجه به مطوق بند الف ماده ۸ قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد که مقرر داشته: به منظور پیشگیری از شکل گیری فساد، تدوین سیاست ها و راهکار های شفاف سازی اطلاعات و استقرار و تقویت نظام های اطلاعاتی و استاندارد سازی امور و مستند نمودن فعالیت های دستگاه های اجرایی برای ثبت و ضبط شفاف

۸۲... تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال سیزدهم، شماره چهل و هفتم، بهار ۱۳۹۹

و جامع‌کلیه‌ی عملیات، اطلاع‌رسانی لازم به عموم مردم و همچنین تأمین نیازهای اطلاعاتی دستگاه‌های نظارتی و اطلاعاتی کشور ضروری می‌نماید.

افشا سازی ثروت متصدیان عمومی موجب افزایش نظارت بر آنها می‌شود و اگر به طور غیرمعمول ثروت آنها افزایش پیدا کرده باشد برای ادای توضیحات فراخوانده می‌شوند. نظارت گسترده به معنای تعدد مراجع نظارتی و حجم بالای کارمندان نیست؛ بلکه به معنای تحت شمول قرار گرفتن نهادها و دستگاه‌های بیشتری ذیل نهاد نظارتی می‌باشد. (Messick, ۲۰۰۹: ۷)

به نظر می‌رسد قانون‌گذار، چاره‌ی کار مبارزه با فساد را در شفاف سازی اطلاعات و شفافیت کلیه عملیات و دسترسی مردم به آنها پیش‌بینی نموده است. هنگامی که در ماده ۱۰ وزارت کشور موظف است تمهیدات لازم را درباره‌ی توسعه و تقویت سازمان‌های مردم‌نهاد در زمینه‌ی پیشگیری و مبارزه با فساد و سنجش شاخصه‌ای فساد با رعایت مصالح نظام و در چهارچوب قوانین و مقررات مربوط فراهم آورد و گزارش سالانه آن را به مجلس شورای اسلامی ارائه نماید، استنباط می‌شود کارکرد مبارزه با فساد و شفافیت آفرینی از سویی وظیفه‌ی نهادهای دولتی و توسعه و تقویت مبارزه با آن به حکم صریح مقنن در ماده‌ی ۱۰ توسط سازمان‌های مردم‌نهاد فراهم می‌شود.

قانون‌گذار برای مبارزه با فساد از نهادهای دولتی متعددی نام برده است اما در میان نهادهای غیردولتی نامی از احزاب و انجمن‌های سیاسی دیده نمی‌شود و اختصاص یک ماده‌ی کامل به سازمان‌های مردم‌نهاد در قانونی که دقیقاً با عنوان مقابله با فساد تدوین شده است، ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد در مقابله با فساد را تبیین می‌نماید.

از مهم‌ترین قوانین که ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد را در مبارزه با فساد توسعه داده و عملاً باب مشارکت از حیث دفاع حقوق عمومی را فراهم کرده ماده ۶۶ قانون آیین دادرسی کیفری است که امروزه مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان یکی از عوامل حسن اداره‌ی کشور از جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به شمار می‌رود. مشارکت مذکور در نظام حقوقی می‌تواند در کارآمدی و ایجاد اعتماد عمومی نقش برجسته‌ای ایفا کند. قانون جدید آیین دادرسی کیفری باهدف عملیاتی کردن اهداف فوق، تعقیب دعوای عمومی را در دسته‌ای خاص از جرائم توسط این سازمان‌ها به رسمیت شناخته است. هرچند در متن قانون از سمت این سازمان‌ها به عنوان «اعلام‌کننده‌ی جرم» یاد شده است، اختیارات گسترده‌ای از قبیل اقامه‌ی دلیل و اعتراض به آرای صادره به آنها واگذار شده است. در واقع، قانون به علت احتیاطی که در این

ظرفیت های نظام حقوقی ایران در بهره‌مندی از سازمان های مردم نهاد به منظور فساد زدایی ... ۸۳

زمینه به خرج داده است از ذکر عنوان «شاکی» در مورد آنها خودداری کرده است. شاید بتوان گفت که با توجه به اختیارات پیش‌بینی شده، نقشی شاکی بدون ذکر عنوان برای این دسته از سازمان ها در نظر گرفته است زیرا در مواردی که جرم دارای بزه - دیده‌ی خاص باشد، حسب مورد، کسب رضایت بزه‌دیده یا سرپرست قانونی او ضروری است.

ممکن است بیان شود که پیگیری و تعقیب جرائم عمومی از وظایف عمومی حاکمیت ها است و اشخاص خصوصی اعم از حقیقی و حقوقی (مانند سازمان های مردم نهاد)، تکلیف و وظیفه‌ای در این زمینه ندارند. دولت ها از طریق دادسرا و جمع آوری ادله‌ی مناسب و اعتراض نسبت به احکام بدوی، نقش خود را در این زمینه ایفا می کنند. ولی باید اذعان کرد که مشارکت سازمان های مردم نهاد، تعارضی با استدلال بالا ندارد زیرا سازمان های مردم نهاد به عنوان «چشمان بیدار» جامعه و حاکمیت به عنوان یار و مددکار دادستان به شمار رفته و با حضور فعالی که در سطح جامعه دارند نقش انکارناپذیری در کشف و تعقیب جرائم و به طور کلی پیشگیری از جرائم در سطح جامعه بر عهده دارند. از سوی دیگر با توجه به تخصصی بودن سازمان های غیردولتی و شناخت دقیق و همه جانبه‌ای که از بخش هایی اجرایی دارند به صورت دقیق و شفاف و با ارائه‌ی دلایل متناسب می توانند گام های چشمگیری در مسیر تأمین امنیت کشور ایفا کنند (کوشکی، ۱۳۹۲: ۷).

سازمان های مردم نهاد از طریق مشارکت و برگزاری اجلاس ها و کارگاه ها، زمینه - ی بحث و تبادل نظر در مورد مسائل مربوط به فساد، ارتقاء و توانمند سازی پیشگیری از فساد را در دستگاه های ضد فساد سراسر دنیا فراهم می سازند.

۳-۱- منشور حقوق شهروندی و قانون انتشار و دسترسی آزاد اطلاعات

اگر بند دوم ماده‌ی یک آیین‌نامه‌ی اجرایی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات را مدنظر قرار دهیم، بهره‌مندی سازمان های مردم نهاد از این قانون نمی تواند پررنگ باشد زیرا در این صورت، اطلاعات به عنوان حریم خصوصی تلقی می شود و حریم خصوصی، قلمرویی از زندگی شخصی فرد است که انتظار دارد دیگران بدون رضایت یا اعلام قبلی وی یا به حکم قانون یا مراجع قضایی آن را نقض کنند؛ از قبیل حریم جسمانی، وارد شدن، نظاره کردن، شنود و دسترسی اطلاعات شخصی فرد از طریق رایانه، تلفن همراه، نامه، منزل مسکونی، خودرو و آن قسمت از مکان های اجاره‌شده

۸۴... تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال سیزدهم، شماره چهل و هفتم، بهار ۱۳۹۹

خصوصی نظیر هتل و کشتی و همچنین آنچه حسب قانون از قبیل اسناد تجاری و اختراعات و اکتشافات فعالیت حرفه‌ای خصوصی هر شخص حقیقی و حقوقی محسوب می‌شود (عظیمی، ۱۳۹۶).

مطابق این ماده، اطلاعات مربوط به هویت، احوال شخصی، وضعیت فردی، عقاید و باورها، پست الکترونیکی، عکس و فیلم و صوت و تصویر و عادات رفتاری و فردی از قبیل نام و نام خانوادگی، محل و تاریخ تولد، ازدواج، طلاق، مشخصات همسر، والدین و فرزندان، نسبت خانوادگی، ناراحتی‌های جسمی و روحی، شماره حساب بانکی و رمز عبور، محل کار و سکونت و همچنین اطلاعات شخصی مربوط به انجام امور تجاری، شغلی، تحصیلی، مالی، آموزشی، اداری، پزشکی و حقوقی جزء حریم خصوصی تلقی می‌شود.

اگر مطابق موارد ذکر شده حریم خصوصی افراد شامل حساب بانکی و اسناد تجاری فرد می‌شود و دارایی افراد مسئول و کارگزاران جمهوری اسلامی مطابق مواد یادشده محرمانه است، آنگاه می‌توان استنباط کرد اصولاً واژه‌ای تحت عنوان واژه‌ی «شفافیت» منعقد نمی‌شود که با تکیه بر آن سازمان‌های مردم‌نهاد به فساد زدایی بپردازند. این در حالی است که واژه‌ی مسئول به معنای پاسخگو و مورد سؤال خود به تنهایی گویای این مطلب است که مسئول با یک فرد خصوصی و حقیقی متفاوت است و آنچه او را متمایز می‌سازد استحاله از جایگاه حقیقی به جایگاه حقوقی است و در این صورت او متعلق به مردم است و به‌جز اطلاعات خانوادگی و بقیه موارد از جمله دارایی‌های او و فعالیت‌های ایشان مورد رصد افراد سؤال‌کننده است و چاره‌ای جز شفاف‌سازی این موارد برای عموم ندارد؛ بنابراین وجه لزوم پذیرش یک شخصیت حقوقی، حقوق عمومی است.

قانون، انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات ابهام این قوانین را در خصوص افراد عمومی روشن نموده است. از آنجا که در ماده‌ی ۷ این قانون از عبارت «عمومی» استفاده شده و مفاد فصل سوم قانون در خصوص ترویج شفافیت است، سازمان‌های مردم‌نهاد با استفاده از این قانون می‌توانند ذیل بند دوم تحت عنوان پاسخ به درخواست‌ها مقامات عمومی را رصد کنند. در این بین شفافیت‌آفرینی و مبارزه با فساد توسط سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان هدف اصلی برای تقاضای دسترسی به اطلاعات تلقی می‌شود.

ظرفیت های نظام حقوقی ایران در بهره‌مندی از سازمان های مردم نهاد به منظور فساد زدایی ... ۸۵

آنچه سازمان های مردم نهاد برای استفاده از قانون باید مدنظر قرار دهند تلاش برای رفع موانع است. یکی از موانع سازمان های مردم نهاد برای شفاف سازی مسائل و دسترسی به اطلاعات درخواست سازمان، پرداخت هزینه و صرف وقت است. هر یک از مؤسسات عمومی باید جز در مواردی که اطلاعات دارای طبقه بندی هست، در راستای نفع عمومی و حقوق شهروندی دست کم به طور سالانه اطلاعات عمومی شامل عملکرد و ترازنامه (بیلان) خود را با استفاده از امکانات رایانه‌ای و حتی الامکان در یک کتاب راهنما منتشر سازد و در صورت درخواست شهروند با اخذ هزینه تحویل دهد. سازمان های مردم نهاد باید با جمع‌آوری اعانه و کمک های اعضا برای دسترسی به اطلاعات از کوشش دریغ نوزند و قانون‌گذار نیز مکلف است برای این دسته از سازمان ها که اهداف غیرانتفاعی دارند، دسترسی رایگان را لحاظ نماید.

از موانع دیگری که سازمان های مردم نهاد فعال در حوزه‌ی شفافیت آفرینی با آن روبرو هستند، تبصره ماده ۱۰ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات است. در حالی که ماده ۱۰ قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات مقرر می دارد: مؤسسات مکلفاند در راستای نفع عمومی و حقوق شهروندی اطلاعات عمومی از جمله تمام سازوکارها یا آیین هایی که به وسیله آنها اشخاص حقیقی و حقوقی و سازمان های غیردولتی می تواند در اجرای اختیارات آن واحد مشارکت داشته یا به نحو دیگری مؤثر واقع شوند را منتشر سازند و وفق این ماده ظرفیت سازمان های مردم نهاد در دسترسی آزاد به اطلاعات برای شفافیت آفرینی برجسته می شود، تبصره ماده ۱۰ دستگاه هایی که زیر نظر مقام رهبری هستند را مستثنا نموده و سازوکاری که سازمان های مردم نهاد می توانند در اجرای اختیارات آن واحد مشارکت داشته باشند یا به نحو دیگری مانند منابع مالی و ارقام بودجه آنها مؤثر باشند منوط به عدم مخالفت مقام رهبری نموده است.

به نظر می رسد سازمان های مردم نهاد در راستای دسترسی به اطلاعات و شفافیت آفرینی در این حوزه با دشواری روبرو هستند زیرا موافقتی نیز در این خصوص برای سازمان های مردم نهاد اعلام نشده و رویه‌ی عملی نیز این گونه است که دستگاه های زیر نظر مقام رهبری به صورت بسته عمل می کنند و منابع آنها عموماً محرمانه و غیرقابل دسترسی است.

اگرچه مواد مربوط به حریم خصوصی در منشور حقوق شهروندی به محل سکونت، اماکن و اشیاء خصوصی و اطلاعات و داده های شخصی اشاره داشته با این وجود ذکر دو مورد از حقوق اساسی دسترسی به اطلاعات و دسترسی به فضای

مجازی و حق شهروندان است که آزادانه و بدون تبعیض از امکان دسترسی و برقراری ارتباط و کسب اطلاعات و دانش بهره‌مند شوند؛ و ذکر حق تشکل و حق شهروندان است که در قالب اتحادیه‌ها، انجمن‌ها و نظام‌های صنفی در سیاست‌گذاری‌ها، تصمیم‌گیری‌ها و اجرای قانون مشارکت مؤثر داشته باشند به فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد به طور کلی و با درج عبارت فعالیت‌های مدنی در حوزه‌های حقوق شهروندی حق هر شهروند است و سازمان‌های مردم‌نهاد باید حق دسترسی به اطلاعات و دادگاه صالح را برای دادخواهی در مورد نقض حقوق شهروندی داشته باشند، بر فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه‌ی شفافیت صحنه گذاشته است.

۳-۲- قانون رسیدگی به دارایی مقامات، مسئولان و کارگزاران حکومتی

در ماده ۲ قانون رسیدگی به دارایی مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی ایران مقرر می‌دارد: به‌منظور افزایش اعتماد عمومی مردم به مسئولان جمهوری اسلامی ایران و ارتقای سلامت اداری از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون، یکی از شرایط تصدی سمت‌های موضوع این قانون، تعهد به ارائه فهرست دارایی‌های خود، همسر و فرزندان تحت تکفل، در قالب خود اظهاری به قوه‌ی قضائیه است.

ماده ۴ قانون رسیدگی به دارایی‌های مقامات، مسئولان و کارگزاران جمهوری اسلامی مقرر داشته است: «صورت دارایی افراد مشمول این قانون شامل موارد زیر است: ۱- کلیه اموال غیرمنقول و حقوق دارای ارزش مالی ۲- مطالبات و دیون ۳- سرمایه‌گذاری و اوراق بهادار ۴- موجودی حساب‌های مختلف در بانک‌ها، مؤسسات مالی و اعتباری و نظایر آن‌ها ۵- هرگونه منبع درآمدی مستمر». این ماده را می‌توان نقطه عطف این قانون دانست که به نظر می‌رسد جامعیت لازم را داشته و حتی از قوانین برخی کشور‌های دیگر که در رتبه‌بندی شاخص ادراک فساد بالاتر از ایران قرار دارند آن را جامع‌تر و برتر دانست. قانون‌گذار به‌خوبی در این ماده اموال و دارایی‌هایی که باید اعلام شود را شمرده و آن را دسته‌بندی کرده است. جامعیت این ماده از آنجایی معلوم می‌شود که قانون‌گذار از عباراتی مانند «کلیه»، «هرگونه» و «نظایر» استفاده کرده و راه را بر استدلال‌ها و توجیهاات مفسدان مبنی بر اینکه عمل یا برخی اقلام با ارزش آن‌ها جزو این ماده محسوب نمی‌شود را بسته است.

فهرست دارایی‌های افراد مشمول و نیز اسناد و اطلاعات مربوط به آن به جز در مواردی که در این قانون و آیین‌نامه‌ی ذیل آن تعیین شده است، محرمانه بوده و هر یک از مسئولان و کارکنان که حسب وظیفه مأمور تهیه، ثبت، ضبط و حفظ فهرست دارایی

ظرفیت های نظام حقوقی ایران در بهره‌مندی از سازمان های مردم نهاد به منظور فساد زدایی ... ۸۷

های افراد مشمول یا اسناد و اطلاعات مرتبط با آن، موضوع این قانون باشند و یا برحسب وظیفه اسناد مذکور در اختیار آنان قرار گیرد، اگر عالم‌اً عامداً مرتکب افشاء یا انتشار مندرجات این اسناد شوند و یا خارج از حدود وظایف اداری در اختیار دیگران قرار دهند یا به هر نحوی دیگران را از مفاد آنها مطلع سازند، به یکی از مجازات درجه‌ی شش مقرر در ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ محکوم خواهند شد. همین مجازات در مورد کسانی نیز مقرر است که با علم و اطلاع مبادرت به افشاء، چاپ و یا انتشار اطلاعات مزبور نموده و یا موجبات افشاء، چاپ یا انتشار آنها را فراهم نمایند.

۴- ظرفیت های فرا ملی و اقدامات پیش رو

۴-۱- قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد

قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد نیز قوانین زمینه‌ای در مورد نقش گروه های خارج از بخش دولتی مثل جامعه‌ی مدنی، سازمان های مردم نهاد و سازمان های جامعه‌مدار را جهت جلوگیری و مبارزه با فساد، ارتقاء می بخشد. ماده ۱۳ این قانون مقرر داشته است: هر کشور عضو، در چهارچوب امکانات خود و طبق اصول اساسی قانون داخلی خود، اقدامات مقتضی را به عمل خواهد آورد تا شرکت فعالانه افراد و گروه های خارج از بخش دولتی مثل جامعه‌ی مدنی، سازمان های مردم نهاد و سازمان های جامعه‌مدار را برای جلوگیری و مبارزه با فساد، ارتقاء دهد و آگاهی عمومی را در رابطه با وجود، علل، شدت و تهدید فساد ارتقاء دهد. مشارکت باید با انجام اقداماتی مانند موارد زیر تقویت شود:

الف - ارتقاء شفافیت و مشارکت مردم در فرآیند تصمیم گیری.

ب - تضمین این امر که مردم دسترسی مؤثر به اطلاعات دارند.

پ - انجام فعالیت های مربوط به اطلاع رسانی همگانی که به عدم تحمل فساد و نیز برنامه های آموزشی مردمی از جمله برنامه های درسی مدارس و دانشگاه ها کمک می کند.

ت - ارج نهادن، ارتقاء و حمایت از آزادی جهت یافتن، دریافت، نشر و توزیع اطلاعات مربوط به فساد.

۸۸... تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال سیزدهم، شماره چهل و هفتم، بهار ۱۳۹۹

این آزادی ممکن است منوط به بعضی محدودیت‌ها باشد اما این‌ها فقط همان‌هایی خواهند بود که قانون تعیین کرده و برای موارد زیر لازم هستند:

- احترام به حقوق یا حیثیت دیگران.

- حفظ امنیت ملی یا نظم عمومی یا بهداشت یا اخلاق عمومی.

از این رو هر کشور عضو اقدامات مقتضی را اتخاذ خواهد نمود تا تضمین کند که نهادهای ضد فساد مربوط موضوع این کنوانسیون مانند سازمان‌های مردم‌نهاد برای مردم شناخته شده‌اند و در صورت اقتضاء دسترسی به این نهادها را جهت گزارش دهی، از جمله به صورت ناشناس از هر حادثه‌ای که ممکن است طبق این کنوانسیون جرم تلقی شود، فراهم خواهد آورد.

مضافاً بند چهارم فصل هفتم و ماده ۶۳ قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد مقرر می‌دارد: تسهیل مبادله‌ی اطلاعات در بین کشورهای عضو در خصوص گرایش‌ها و الگوهای فساد و رویه‌های موفقیت‌آمیز جهت پیشگیری و مبارزه با آن و بازگرداندن عواید ناشی از جرم از جمله از طریق نشر اطلاعات مربوطه به گونه‌ای که در این ماده ذکر شده است در قالب کمیسیون‌هایی متشکل از جامعه‌ی مدنی صورت گیرد.

بند ششم در خصوص نحوه‌ی همکاری مقرر نموده است: دولت با همکاری سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی مربوط و سازوکارها و سازمان‌های غیردولتی هر کشور عضو، اطلاعات مربوط به برنامه‌ها، طرح‌ها، رویه‌ها و اقدامات اداری و قانون‌گذاری خود برای اجرای این کنوانسیون را برای فراهمایی کشورهای عضو فراهم خواهد کرد.

فراهمایی یا همان کمیسیون‌های مبارزه با فساد در کشورهای عضو مؤثرترین راه دریافت و اقدام بر اساس اطلاعات از جمله اطلاعات دریافتی از درجه‌ی اعتبار قابل قبول برخوردار است زیرا به صراحت بند ۶ ماده ۶۳ قانون مال الذکر، داده‌های دریافتی از سازمان‌های غیردولتی مربوط که طبق تشریفات که فراهمایی کشورهای عضو در مورد آن تصمیم‌گیری خواهد کرد، به طور مقتضی معتبر شناخته شده‌اند نیز ممکن است مورد توجه قرار گیرد.

ظرفیت های نظام حقوقی ایران در بهره‌مندی از سازمان های مردم نهاد به منظور فساد زدایی ... ۸۹

۴-۲- توصیه نامه «استانداردهای بین المللی در مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم و اشاعه‌گری»

یکی از ظرفیت های مهم سمن ها که امروز در فضای داخلی کشور بسیار مورد چالش و بحث جدی قرار گرفته است؛ توصیه‌نامه «استاندارد های بین‌المللی در مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم و اشاعه‌گری» می‌باشد. یک رویکرد چند وجهی در استفاده از سازمان های غیردولتی لازم خواهد بود. کارگروه حقوقی بین‌المللی می‌تواند با سازمان های غیردولتی (سازمان های غیردولتی)، خیریه ها و سفارتخانه های موجود همکاری کند تا به طور مثال همبستگی بین خشونت، قاچاق انسان و سازمان های تروریستی را ردیابی کند. این مهم است که قربانیان تروریسم از جمله کسانی که در معرض خشونت جنسی، قاچاق یا نسل‌کشی به عنوان یک تاکتیک تروریسم قرار گرفته اند - به همکاری با سازمان های غیردولتی و سازمان هایی که اعتماد دارند ادامه دهند و برای حمایت از این گروه ها باید بودجه لازم تهیه شود.

این اطلاعات به کمک، جبران خسارت و عدالت به قربانیان تروریسم کمک می‌کند. پس از الحاق کشورمان به کنوانسیون بین‌المللی مقابله با تأمین مالی تروریسم (CFT) در مجلس یا مجمع تشخیص مصحلت نظام و لوایح مرتبط با FATF، این ظرفیت را برای نهادهای مدنی خصوصاً سازمان های مردم نهاد فراهم کند تا نظام یکپارچه در مقررات و مراودات مالی و بانکی را آموزش داده و از پولشویی و تأمین مالی تروریسم پیشگیری نماید. (Parker & Sitter : ۲۰۱۳)

نتیجه‌گیری

مبارزه با شر یا فساد وظیفه‌ای همگانی و متقابل بر عهده‌ی مردم است. در رابطه با موضوعات مبارزه با فساد و شفافیت آفرینی قوانین بسیاری تدوین و به تصویب مراجع قانون‌گذاری رسیده است. رسیدن به شفافیت نیازمند دسترسی به اطلاعات و انتشار آن- هاست. سازمان‌های مردم‌نهاد می‌توانند این مفاهیم را به‌خوبی ایجاد کنند.

سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه شفافیت آفرینی با موانعی روبرو هستند که برخی بدین شرح است: مستثنا بودن برخی از دستگاه‌ها از نظارت یا به‌نوعی به‌صورت بسته عمل کردن این دستگاه‌ها، عدم دسترسی به اطلاعات و دادگاه صالح برای دادخواهی و محدودیت قانونی. فهرست‌داری‌های افراد مشمول و نیز اسناد و اطلاعات مربوط به آن به‌جز در مواردی که در قانون و آیین‌نامه‌ی ذیل آن تعیین‌شده است، محرمانه هست پس افشاء یا انتشار مندرجات این اسناد خارج از حدود وظایف اداری باعث محکومیت به مجازات درجه‌ی شش خواهد شد.

از مهم‌ترین قوانین که ظرفیت سازمان‌های مردم‌نهاد را در مبارزه با فساد توسعه داده و عملاً باب مشارکت از حیث دفاع حقوق عمومی را فراهم کرده ماده‌ی ۶۶ قانون آیین دادرسی کیفری است که امروزه مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد به‌عنوان یکی از عوامل حسن اداره‌ی کشور از جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به‌شمار می‌رود. قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد نیز قوانین زمینه‌ای در مورد نقش گروه‌های خارج از بخش دولتی مثل جامعه‌ی مدنی، سازمان‌های مردم‌نهاد و سازمان‌های جامعه‌مدار را جهت جلوگیری و مبارزه با فساد، ارتقاء می‌بخشد.

پیشنهادات

از آنجا که در مبحث مبارزه با فساد اصل استقلال و نفوذ ناپذیری مورد توجه قرار دارد و مبارزه با فساد از طریق نهادهایی که سیاسی و انتفاعی نیستند و منفعتی مادی از فعالیت خود ندارند با توفیق بیشتری همراه است از این‌رو سازمان‌های مردم‌نهاد را می‌توان زمینه‌ساز مناسبی برای تحقق مبارزه با فساد معرفی نمود. سازمان‌های غیردولتی می‌توانند از طریق مشارکت در فعالیت‌هایی مانند افزایش آگاهی‌ها، نقش‌تعاملی با ذینفعان مختلف و توسعه سیاست‌های مبارزه با فساد در هر دو بخش خصوصی و دولتی، نقش مهمی را در مبارزه با فساد بازی کنند. از آنجا که معیار ثابتی برای اشخاصی که باید اعلام‌داری کنند وجود ندارد و از طرفی ازدیاد افراد یادشده موجب

ظرفیت های نظام حقوقی ایران در بهره‌مندی از سازمان های مردم نهاد به منظور فساد زدایی ... ۹۱

سردرگمی قوه قضائیه می گردد و آن را از وظیفه اصلی خود باز می دارد در این خصوص می توان با برگزاری نشست های مختلف با سمن ها به نتایج مثبت، همکاری و هماهنگی کامل رسید.

با توجه به اینکه اعلام اموال مقامات مشمول محدود به ابتدا و انتهای دوره مسئولیت آنان شده است و به حین خدمت آنان در دوره مذکور توجهی نشده است به نظر می رسد ماده مربوط به این قانون نیاز به بازبینی و ارتقاء دارد.

۹۲....تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل، سال سیزدهم، شماره چهل و هفتم، بهار ۱۳۹۹

منابع:

الف: منابع فارسی

- حبیبی، نادر (۱۳۷۵)، فساد اداری، عوامل مؤثر و روش های مبارزه، تهران: انتشارات وثقی.
- خضری، محمد (۱۳۸۷). آسیب‌شناسی روش های مبارزه با فساد در ایران، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۴۲.
- درخشان، داور، و وکیلان، حسن (۱۳۹۶). بررسی کارایی قوانین افزایش اموال در کاهش فساد اداری با رویکرد تطبیقی، فصلنامه دیدگاه های حقوق قضایی. شماره- ۷۷ و ۷۸.
- راسخ، محمد (۱۳۸۵). ویژگی های ذاتی و عرضی قانون، فصلنامه مجلس و پژوهش، شماره ۵۱.
- زارعی، محمد، و محسن زاده، آزیتا (۱۳۹۲). حقوق اداری دموکراتیک و پارادایم بوروکراسی وبری، اندیشه های حقوق اداری (مجموعه مقالات اهدایی به استاد دکتر منوچهر مؤتمنی طباطبایی)، تهران: انتشارات مجدد.
- عظیمی، سید میثم، و غلامی، علی (۱۳۹۶). نظارت فناورانه در پیشگیری وضعی از جرائم اقتصادی و چالش های آن با حریم خصوص اطلاعاتی، مجله مجلس و راهبرد، شماره ۹۱.
- کانون اندیشه‌ی دانشجویان مسلمان دانشگاه صنعتی امیرکبیر (۱۳۸۰)، مجموعه مقالات فساد مالی در حاکمیت، تهران: موسسه‌ی فرهنگی خانه خرد.
- کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد (سند مریدا)، ۲۰۰۳.
- کوشکی، غلامحسین (۱۳۹۲). سازمان های غیردولتی: از انفعال تا مشارکت رو به فعال در تعقیب دعوای عمومی با نگاهی به قانون آیین دادرسی کیفری، مجله پژوهش حقوق کیفری، شماره ۲.
- موسوی، سمیرا (۱۳۸۲). بررسی علل فساد در سازمان های دولتی ایران، تهران: پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- میدری، احمد (۱۳۸۵). مقدمه‌ای بر نظریه حکمرانی خوب، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۲.

ظرفیت های نظام حقوقی ایران در بهره‌مندی از سازمان های مردم نهاد به منظور فساد زدایی ... ۹۳

ب: منابع لاتین

-Lambsdorff, J.G., "Background Paper to the ۲۰۰۴ Corruption Perceptions Index", Framework Document, Transparency International and the University of Passau. ۲۰۰۴.

-Mariette van Huijstee & Pieter Glasbergen, NGOs Moving Business: An Analysis of Contrasting Strategies, ۲۰۱۰, ۴۹.

۱۵. Messick, Richard E, Regulating Conflict of Interest: International Experience with Asset Declaration and Disclosure, Public Sector Governance Poverty Reduction and Economic Management, The World Bank. ۲۰۰۹, ۷.

-Paul, Samuel, Strengthening public sector accountability, World Bank Discussion Papers; ۱۳۶, The World Bank, Washington, D.C. ۱۹۹۱.

-Tom Parker & Nick Sitter, Fighting Fire with Water: NGO and Counter-Terrorism Policy Tools." GR:EEN - Global Re-ordering: Evolution through European Networks. Central European University Global Policy, ۲۰۱۳

-U.N. Convention Against Corruption, art. XIII (۱), adopted by the U.N. General Assembly Oct. ۳۱, ۲۰۰۳, ۲۳۴۹ U.N.T.S. ۴۱.

-United Nations. United Nations Handbook on Practical Anti-Corruption Measures for Prosecutors and Investigators. United Nations. ۲۰۰۴ .